

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

кафедра соціальної і прикладної психології

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: «Соціо-психологічні особливості батьків у заміщаючих сім'ях»

«Socio-psychological characteristics of parents in "substitute" families»

Виконала: студентка заочної форми навчання

спеціальність 053 Психологія

Андреасян Емма Камовна

Керівник: к.психол.н., доцент Вішталенко О.Д.

Рецензент: к.психол.н., доцент кафедри
загальної і диференційної психології
ПУНПУ імені К.Д.Ушинського
Бринза І.В.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ 3 від 3 грудня 2020 р.

Завідувач кафедри

_____ (підпис)

Подшивалкіна В. І.

Захищено на засіданні ЕК

протокол № _____ від _____ 2020 р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою
ECTS, бали)

Голова ДЕК

_____ (підпис)

Псядло Е.М.

ЗМІСТ

ВСТУП	3-6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНА «ЗАМІЩАЮЧА СІМ'Я» У ЗАРУБІЖНИХ І ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	7
1.1. Сім'я як предмет психологічного дослідження.....	7-19
1.2. Психологічні підходи до вивчення батьківства та сімейних відносин.....	19-25
1.3 Заміщаюча сім'я як особлива мала соціальна група.....	25-35
Висновки до 1 розділу	36-37
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	38
2.1. Організація дослідження.....	38-43
2.2. Методи дослідження.....	43-51
Висновки до 2 розділу	52
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІО- ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КАНДИДАТІВ У БАТЬКИ В ЗАМІЩАЮЧІ СІМ'Ї.....	53
3.1. Індивідуально-типологічні властивості особистості потенційних батьків у заміщаючі сім'ї	53-60
3.2. Базисні потяги, генетично обумовлені і динамічно актуальні схильності потенційних батьків у заміщаючі сім'ї	60-72
3.3. Аналіз і інтерпретація результатів емпіричного дослідження соціо-психологічних особливостей потенційних батьків у заміщаючі сім'ї.....	72-78
Висновки до 3 розділу	79-81
ВИСНОВКИ	82-86
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	87-93
ДОДАТКИ	94-97

ВСТУП

За даними українського новинного агентства «Українські інформаційні новини» (UNN), станом на кінець 2019 – початок 2020 року в Україні на обліку перебувало 69852 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

З 2020 року цей контингент дітей не влаштовуватимуть в дитячий будинок: держава і суспільство буде здійснювати всі заходи, щоб зберегти можливість проживання і виховання дитини з рідними батьками, а також допомагати їм у складних життєвих обставинах. У винятковому випадку діти будуть спрямовані в патронатну або прийомну сім'ю або в сімейні дитячі будинки. До 2023 року на місці дитячих будинків будуть організовані паліативно-реабілітаційні центри.

Затверджена урядом України Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей передбачає неухильне зростання кількості заміщаючих сімей.

Ступінь наукової розробленості проблеми визначається наявністю значного числа вчених, котрі аналізували процес формування соціальних інститутів (Е. Дюркгейм, М. Вебер і ін.). Цілий ряд представників різних соціологічних шкіл вивчали процеси соціалізації особистості. Значний внесок у розкриття цих процесів внесли Л.С. Виготський, Я. Гилинський, Дж.Г. Мід, Г. Спенсер та ін.. Більшість дослідників процесів соціалізації сходяться на тому, що визначальне значення має первинна соціалізація, здійснювана в сім'ї.

Аналіз теоретичних підходів до вивчення батьківства показав їх велику різноманітність і в той же час несистемність. Психологічні, соціологічні, антропологічні, філософські, біологічні та культурологічні підходи до вивчення феномену «сім'я» здійснювали такі автори-науковці, як А. Адлер, Д. Аккерман, Е. Берн, Е.Г. Ейдемільер, І.С. Кон, О. Кронік, А.М. Свядощ, Е. Фромм, Д.Д. Фрезер, К.Г. Юнг, В.В. Юстицькіс та ін..

Питання про заміщаюче батьківство з точки зору психології життєвого шляху особистості розглядали К.А. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, Л.І. Анциферова, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та ін.; як прояви сенсу життя, волі, відповідальності – В. Франкл, І. Ялом та ін.; як світ суб'єктивного, де завжди є щось більше - Дж. Бьюдженталь, Р. Мей, К. Рождерс.

Дослідженням сімейних взаємовідносин приділяють увагу багато українських дослідників, таких як О.В. Волошок, М.Є. Жидко, О.С. Кочарян, Л.М. Пучкова, О.Ю. Сидоренко, Н.Є. Хлопоніна, О.С. Язвинська та ін.

Безпосередньо методологія організації та функціонування прийомних сімей відображена в роботах П.В. Котлі, П.В., А.Б. Холмогорової, Є.Є. Чепурних., Г.І. Гусарова, М.В. Гордєєвій, Е.Р. Тафінцевої та ін..

Ослон В.М. присвятила свої багаторічні експериментальні дослідження проблемі життєвлаштування дітей-сиріт в цілому, і, зокрема - професійно заміщаючій сім'ї. Роботи авторки присвячені маловивченою, але дуже важливою для вирішення проблеми соціального сирітства, темі вивчення закономірностей становлення та розвитку заміщаючої сім'ї в процесі інтеграції дитини-сироти.

Науковцями розглянуті також, питання мотивації прийому дитини в сім'ю та деякі соціо-психологічні особливості батьків (В.М. Ослон, Н.А. Палієва, В.В. Савченко, Г.Н. Соломатіна та ін.).

Однак практично відсутні дослідження дисфункціонального впливу деяких індивідуально-психологічних особливостей особистості на сімейні стосунки та батьківські відносини, хоча саме ці особливості можуть стати приводом для відмови сім'ї в можливості бути заміщаючою. Таким чином, актуальність дослідження обумовлена потребою у доповненні структурно-змістових компонентів психологічної діагностики потенційних батьків у заміщаючій сім'ї.

Мета дослідження: дослідити соціо-психологічні особливості потенційних батьків у заміщаючій сім'ї.

Завдання дослідження:

1. Дослідити теоретичні аспекти феномена «заміщаюча сім'я» у зарубіжних і вітчизняних наукових дослідженнях.

2. Виявити індивідуально-типологічні властивості особистості потенційних батьків у заміщаючі сім'ї.

3. Виявити базисні потяги, генетично обумовлені і динамічно актуальні схильності потенційних батьків у заміщаючі сім'ї.

4. Проаналізувати соціо-психологічні характеристики потенційних батьків у заміщаючі сім'ї.

Об'єкт дослідження: Соціо-психологічні особливості.

Предмет дослідження: Соціо-психологічні особливості потенційних батьків у заміщаючі сім'ї.

Методи дослідження:

1. Синтез та аналіз літературних джерел.

2. Полустандартизований опитувальник для прийомних батьків.

3. Полустандартизований опитувальник для рідних (біологічних) батьків.

4. Контент-аналіз.

5. Методи психолого-діагностичного дослідження з використанням психодіагностичних методик:

- Індивідуально-типологічний опитувальник Л.М. Собчик;

- Методика Л. Сонді (у модифікації Л.М. Собчик).

Етапи дослідження: організація дослідження складалася з трьох етапів: підготовчого, психодіагностичного, аналітичного.

База дослідження: Емпіричне дослідження проводилося на базі Одеського обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, територіальному підрозділі Одеської обласної державної адміністрації. У дослідженні брало участь 60 випробуваних: 30 рідних (біологічних) батьків і 30 претендентів на батьків у заміщаючі сім'ї.

Апробація роботи була проведена на Секції психології у Одеському будинку вчених 03.12.2020 р. Результати дослідження викладено у статі

«Індивідуально типологічні властивості особистості кандидатів батьків у заміщаючи сім'ї» та опубліковано у журналі «Молодий вчений» (№11 (87) листопад 2020).

Практична значимість. Отримані дані можуть бути використані психологами при відборі кандидатів на роль прийомних батьків у заміщаючи сім'ї, а також, в психологічному консультуванні.

Структура і об'єм роботи. Загальний об'єм роботи 97 сторінок, з яких основного тексту 86 сторінок. Робота містить вступ, 3 розділи, 11 таблиць, 5 рисунків, висновки до розділів, загальний висновок. Список використаних літературних джерел – 79 та 3 додатки.

ВИСНОВКИ

Вирішую перше завдання дослідження, ми дослідили теоретичні аспекти соціо-психологічних особливостей батьків у заміщаючих сім'ях. Аналіз отриманих даних демонструє наступні результати.

Сім'я – це історично-конкретна система взаємин між подружжям, між батьками й дітьми, це мала соціальна група, члени якої зв'язані шлюбними чи батьківськими відносинами, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю, соціальна необхідність, обумовлена потребою суспільства у фізичному й духовному відтворенні населення. Єдиної класифікації сім'ї на сьогоднішній день не існує. Також, не існує єдиного переліку основних функцій. Науковцями виділено: три доби становлення сім'ї (дикість, варварство, цивілізація); 2 типи сім'ї (нуклеарна та розширена); структурний склад сім'ї (повна, неповна, деформована); гармонійно та негармонійно функціонально. Також, вченими вивчаються типи розподілу сімейних ролей (централістичний, автономний, демократичний) та функції сім'ї: (репродуктивна, господарсько-побутова, рекреативна, регенеративна, психотерапевтична та функція статевого регулювання). Дослідниками розглянуті фази життєвого циклу, фактори стійкості, характер дієздатності та активності сім'ї.

Аналіз теоретичних підходів до вивчення батьківства показав їх велику різноманітність і в той же час не системність. До теперішнього часу можна виділити наступні напрямки у вивченні психології родинних стосунків: еволюціонізм, функціоналізм, біологізм, емпіризм і сцієнтизм. Окремо відзначають психодинамічний, юнгіанський, гуманістичний підходи. На думку Р. Хілла, існує принаймні п'ять підходів до вивчення сім'ї: інституційно-історичний; структурно-функціональний; інтеракціоністсько-рольовий, символічний інтеракціонізм; ситуаційно-психологічний; дивелопменталістський. Перші два підходи орієнтовані на вивчення сім'ї по ролі і функціях, які виконують у суспільстві, а також динаміки сімейних структур і

їх соціальних наслідків. Три наступні зводяться до теорії соціальної поведінки особистості і груп.

Велика кількість напрямків вивчення сім'ї дозволяє отримати цілісне уявлення про сім'ю як про соціальне явище, що поєднує в собі риси соціального інституту і малої групи. Сім'ї як малій соціальній групі притаманні різні види комунікації, що полягають у взаємодії, обміні інформації між членами сім'ї. Існують наступні сімейні форми влаштування дітей, які залишились без батьківського піклування: усиновлення, опіка/піклування, прийомні сім'ї (ПС), дитячі будинки сімейного типу (ДБСТ), патронат. В цілому, усі ці форми об'єднуються словосполученням «заміщаюча сім'я». Розрізняють шість стилів відносин до дітей: інфантицидний, кидаючий, амбівалентний, нав'язливий, соціалізуючий, допомагаючий.

Вирішуюя друге завдання дослідження, були виявлені індивідуально-типологічні властивості особистості потенційних батьків у заміщаючих сім'ях за допомогою індивідуально-типологічного опитувальника Л.М. Собчик. Розраховувано і проаналізовано: максимальне і мінімальне значення показника у вибірці, середнє значення, стандартна помилка середнього, стандартне відхилення, коефіцієнти асиметрії і ексцесу. Виявлено, що вибірка має нормальний розподіл. Це дозволило проаналізувати рівні вираженості індивідуально-психологічних характеристик в обох групах досліджуваних. У більшості кандидатів у заміщаючі батьки на середньому рівні знаходяться такі характеристики як спонтанність, агресивність, ригідність, інтроверсія, тривожність, сенситивність та лабільність; показник екстраверсії знаходиться на високому рівні.

Представники контрольної групи помірно прагнуть до спілкування, володіють спрямованістю до зовнішнього світу, схильні к імпульсивності та агресивним висловлювань або діям; їм притаманні суб'єктивізм, інертність настанов, наполегливість і сторожка підозрілість. Вони не вразливі і не дуже чутливі до тиску навколишнього середовища, помірно тривожні та не схильні

до мінливості настрою. Очевидно, що представники контрольної групи мають менше стабільні індивідуально-типологічні характеристики. А високий рівень імпульсивності може призводити до різного роду девіантної поведінки.

Вирішують третє завдання дослідження, були виявлені базисні потяги, генетично обумовлені і динамічно актуальні схильності потенційних батьків у заміщаючих сім'ях. Були отримані та проаналізовані результати по досліджуваним параметрам шкал базових потягів в основної і контрольної групах; Аналіз отриманих даних демонструє різницю у епілептоїдних тенденціях - в основній групі вони негативні, в контрольній - позитивні; у кататонічних проявах - в основній групі вони негативні, в контрольній – позитивні; у паранойяльних проявах - в основній групі вони негативні, в контрольній – позитивні та у маніакальних проявах - в основній групі вони негативні, в контрольній – позитивні. Більшість досліджуваних основної групи мають наступний Далі було створено профіль базових потягів та генетично обумовлених і динамічно актуальних схильностей, притаманних більшості представників основної групи: H0, S+_, E+_, HU+_, K+_, P_+, D_+, M0. Більшість представників контрольної групи мають наступний профіль: H0, S+_, E+_, HU+_, K_+, P_+, D_+, M+_.

Узагальнення емпіричного матеріалу, отриманого за допомогою тесту Л. Сонді дозволило нам скласти психологічний портрет більшості представників основної групи потенційних кандидатів у прийомні батьки. Їм притаманні наступні якості: перманентно задоволенні Ерос-потреби в професійній або духовної діяльності індивіда (тобто соціалізація потягу, сублімація), помірний рівень садомазохізму, що виявляється не тільки (і не стільки) в сексуальній, але і в інших сферах життя; первинна амбітендентність людини складається в її етичної подвійності: вона в рівній мірі може бути і злою, і доброю; схильність виставляти себе напоказ; повністю інтегроване "Я" сублімованої особистості; епізодична або стійка

відсутність прагнення чіплятися при втомі, перевтомі і негативне ставлення до життя.

Представникам контрольної групи притаманні практично аналогічні якості, крім результатів вибору по фактору М: амбівалентний вибір – це завжди ознака нещасливого зв'язку, яка носить характер нав'язливості і нестійкості в пошуках міцного контакту; відсутність довіри. Ці дані потребують додаткових досліджень.

Вирішую четверте завдання дослідження, було проведено аналіз і інтерпретація результатів емпіричного дослідження соціо-психологічних особливостей потенційних батьків у заміщаючих сім'ях. Результати аналізу підтвердили достовірність відмінностей в ригідності, сенситивності і лабільності. У досліджуваних основної групі рівень ригідності менше, ніж в основної групі; він знаходиться у рамках середньої норми, тоді як в контрольної групі цей показник прагне до верхньої межі норми. У досліджуваних основної групі рівень лабільності, також, менше, ніж в основної групі; він знаходиться у рамках середньої норми. Рівень сенситивності, навпаки, більш в основної групі, ніж у контрольної. По параметру агресивності відмінності не підтвержені.

Були проаналізовані відмінності базисних потягів, генетично обумовлених і динамічно актуальних схильностей в основної та контрольної вибірках; встановлені відмінності у вираженості істероїдних і кататонічних проявів в основної та контрольної групах. У групі кандидатів у прийомні батьки достовірно вище h_u + прояви. У контрольної групі біологічних батьків вище k - прояви.

Встановлено зв'язок між наступними параметрами у всієї вибірці: показника спонтанності з виразністю « h - сексуальна недиференційованість» (прямий зв'язок) та показника спонтанності з негативною виразністю « d - депресивний стан» (зворотний зв'язок).

В основної групі кандидатів у прийомні батьки виявлено наступні зв'язки: показника спонтанності з виразністю « h - сексуальна недиференційо-

ваність» (прямий зв'язок); показника спонтанності з негативною виразністю «d – депресивний стан» (зворотний зв'язок); показника сенситивності з негативною виразністю «m- маніакальні прояви» (зворотний зв'язок).

У контрольній групі біологічних батьків спонтанність пов'язана з негативною вираженістю «e - епілептоїдні тенденції» (зворотний зв'язок).

Таким чином, до соціально-психологічних особливостей кандидатів у батьки в заміщаючі сім'ї відносяться стабільні середні індивідуально-типологічні характеристики по всім параметрам, крім високого рівня екстраверсії, та нормативні показники базисних потягів, генетично обумовлених і динамічно актуальних схильностей. Вони мають відмінні від представників групи біологічних батьків параметри ригідності, сенситивності і лабільності, вираженості істероїдних і кататонічних проявів в основній та контрольній групах

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева Т.В. Семейная психология. Санкт-Петербург: Речь. 2004. 244 с.
2. Антонов А.И., Медков В.М. Социология семьи. Москва: Изд-во МГУ: Изд-во Международного университета бизнеса и управления ("Братя Карич"), 1996. 304 с.
3. Большой толковый социологический словарь. Gufo.me: веб-сайт. URL: https://gufo.me/dict/social_dict (дата звернення 24.11.2020).
4. Бондаренко В.М. Питирим Сорокин и социокультурные тенденции нашего времени. К 110-й годовщине со дня рождения // *Социологические исследования*. 1999. № 7. С. 138-141.
5. Бурова С.Н. Социология брака и семьи: история, теоретические основы, персоналии. Белорусский государственный университет. Минск: Право и экономика, 2010. 444 с.
6. Васильева Е.К. Образ жизни городской семьи. Москва: Финансы и статистика, 1981. 96 с.
7. Вестермарк Е. Половые вопросы. Издательство: Либроком 2011. 237 с.
8. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. Москва: Издательство Юрайт, 2019. 160 с.
9. Голобуцький П. В. Ле-Пле Фредерик // *Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Наук. Думка. Київ, 2009. Т. 6. 784 с.*
10. Горецька О, Сердюк Н. Психологія сім'ї. Видавець Ткачук О.В. Бердянськ, 2015. 216 с.
11. Горноста́й П. Юнг Карл Густав. Політична енциклопедія. Київ: Парламентське видавництво, 2011. с.793.
12. Гребенников, И.В. Основы семейной жизни. М.: Просвещение, 1991. 256 с.

13. Гумилев Л.Н. Этносфера: история людей и история природы. Москва: Прогресс, 1993, С. 23.
14. Гурко Т.А. Теоретические подходы к изучению семьи: 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Институт социологии РАН, 2016. 210 с.
15. Департамент сімейних комунікацій. Родина для дитини. // Електроний інформаційний вісник. 2019. № 4. URL: <https://dsk.kyivcity.gov.ua/files/2019/12/21/RodynaDliaDytnyny.pdf> (дата звернення 04.09.2020)
16. Джемс В. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с.
17. Диагностика психоэмоционального состояния детей в приемной семье: методическое пособие. Ангарск – Иркутск: УМЦ РСО, 2017. 44 с.
18. Дружинин В. Н. Психология семьи. 3 изд., испр. и доп. СПб.: Питер, 2005. Санкт-Петербург, 208 с.
19. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии / Пер. с фр. И послесловие А.Б. Гофмана. Москва, 1990. С. 58-63.
20. Ивлева В. Семейная психология. Современная школа. [б. и.] Москва, 2006. 352 с.
21. Кабінет Міністрів України. Положення від 26.04.2002. N 564: «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення 04.02.2020)
22. Калмыкова Е.С. Психологические проблемы первых лет супружеской жизни // Вопросы психологии. 1983. № 3. С. 83 -89.
23. Ковалев С.В. Психология современной семьи. Просвещение. Москва, 2010. 208 с.
24. Коваль А. Ш. Субъективный шаг времени как один из факторов делинквентного поведения: дис. канд. психол. наук: 19.00.06 Одесса, 2013. 200 с.

25. Коваль А.Ш. Диагностика и структура влечений подростков-правонарушителей с точки зрения судьбоанализа // *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Психологія*. 2011. Т. 16. Вип. 11. Част. 2. С. 64–73.
26. Котова Т. Е. Социально-психологические и личностные характеристики готовности к замещающему родительству автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.05. Ярославль. 2011. 37 с.
27. Котова Т.Е. Изучение идентификационных основ готовности к замещающему родительству // *Вестник Ярославского государственного университета им. П.Г. Демидова*, 2011, №1(11). С. 47-52.
28. Кошонько Г.А. Психологічні особливості становлення сімей майбутніх офіцерів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.09. Хмельницький: Вид-во Нац. академії ДПСУ, 2005. 20 с.
29. Леви Д. Семейная психотерапия, история, теория и практика. Санкт-Петербург: Аима, 1993. 201 с.
30. Ле-Пле (Le Play) Фредерик // *Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. Випуск 5. Біографічна частина: А-М / Відп. ред. М.М. Варварцев. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2014. с. 253-254.*
31. Мельничук Т.І. Соціально-психологічний супровід як умова соціалізації усиновленої дитини в сім'ї // *Наука і освіта*. 2013. № 7. С. 178-182.
32. Мережа центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді м. Києва. URL: <https://ssm.kiev.ua> (дата звернення 04.05.2020)
33. Настольная книга приемного родителя. СПб.: Санкт-Петербургская общественная организация «Врачи детям», 2007. 128 с.
34. Ожегов С.И. Словарь русского языка Москва: 2003. 1488 с.
35. Ослон В.Н. Жизнеустройство детей-сирот: профессиональная замещающая семья. Монография: Библиотека «Профилактика социального сиротства». Генезис, 2006. 368 с.

36. Ослон В.Н. Особенности становления привязанности у замещающих матерей // Журнал Детский Дом. 2010. № 1(34). С. 31-48.
37. Ослон В.Н. Психодиагностика становления идентификации в замещающей семье // Вестник СПбГУ. Сер. № 3. Психология. 2010. №12. С. 53-62.
38. Пащенко С. Ю. Загальна психологія. Запоріжжя: ЗНУ, 2004. 32 с.
39. Поліщук В. М. Психологія сім'ї. 2-ге вид. Суми: Університетська книга, 2009. 281 с.
40. Помиткіна Л.В., Злагодох В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк». Київ, 2010. 270 с.
41. Прохорова О.Г. Основы психологии семьи и семейного консультирования / Под общей редакцией Торохтий В.С. Москва, 2005. 398 с.
42. Процюк С. Про Василя Стефаника, Карла-Густава Юнга, Володимира Винниченка, Архипа Тесленка, Ніку Турбіну. Київ: Грані-Т, 2008. 96 с.
43. Розанов В.В. Семейный вопрос в России: монография. СПб.: типография М. Меркушов. Санкт-Петербург, 1903. 718 с.
44. Рубрика медіа-рішень. Служба Департаменту інформаційної та внутрішньої політики: веб-сайт. URL: [tps://rubryka.com/2020/02/18/v-ukrayini-z-2020-roku-ditej-ne-pryjmatymut-u-dytyachi-budynku](https://rubryka.com/2020/02/18/v-ukrayini-z-2020-roku-ditej-ne-pryjmatymut-u-dytyachi-budynku) (дата звернення 18.02.2020)
45. Сатир В., Бендлер Р., Гриндер Д., Семейная терапия и НЛП. Москва: Институт общегуманитарных исследований, 2000. 160 с.
46. Силяева Е.Г. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования. Москва: Издательский центр «Академия», 2002. 192 с.
47. Сімейний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22. глава 19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення 04.02.2020).

48. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Т.8. Інститут мовознавства / Ред. І.К. Білодід. Київ.: Наукова думка, 1970-1980. LXVIII+556 с.
49. Слуцкий В.М. Андольфи М. Семейная психотерапия. 1982. №1. С. 142-146.
50. Собчик Л.Н. Введение в психологию индивидуальности. Теория и практика психодиагностики. Москва: Институт прикладной психологии, 1998. 512 с.
51. Собчик Л.Н. Психодиагностика в медицине. Практическое руководство. Москва, Боргес, 2007. 416 с.
52. Сонди Л. Учебник экспериментальной диагностики влечений Когито-Центр. Москва, 2005. 557 с.
53. Сорокин П.А. Кризис современной семьи // *Вестник МГУ. Серия 18. Социология и политология*. 1997. № 3. С. 78.
54. Туриніна О.Л. Методологія та методи психологічного дослідження: Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018. 206 с.
55. Федоренко Р. П. Психологія сім’ї. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 364 с.
56. Фримен Д. *Техники семейной психотерапии*. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 384 с.
57. Фрейд З. Основні категорії психоаналізу // *Всесвіт*. 1991. № 5 (749). С. 164-170.
58. Фрейд З. Психика: структура и функционирование. Москва: Академ. проект, 2007. 230 с.
59. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции. Москва: Наука, 1991. 456 с.
60. Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений. Москва: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. 512 с.
61. Эйдемиллер Э.Г. Юстицкий В.В. Семейная Психотерапия. Ленинград.: Медицина, 1989. 255 с.

62. Эйдемиллер Э.Г., Добряков И.В., Никольская И.М. Семейный диагноз и семейная психотерапия. Изд. 2-е, испр. и доп. Санкт-Петербург: Речь, 2006. 352 с.
63. Эйдемиллер Э. Г., Юстицкис В. Психология и психотерапия семьи. 4-е изд. СПб.: Питер, 2008. 672 с.
64. Элленбергер Г. Открытие бессознательного: История и эволюция динамической психиатрии. Москва: Академический проект, 2018. Т. 1. 617 с.
65. Эриксон Е. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / пред. науч.-ред. совета В.С. Стёпин. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Мысль, 2010. 2816 с.
66. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме. Львів: Астролябія, 2012. 588 с.
67. Юнг К. Психологічні типи. Львів: Астролябія, 2010. 692 с.
68. Ютнер Ф. Судьбоанализ в выводах: Обзор пяти основных книг Л. Зонди: Изд-во Урал. ун-та, 2002. 261 с.
69. Яковец Н.И. Великие прозрения Питирима Сорокина // *Социологические исследования*. 1999. № 6. С. 3-13.
70. Growth, M. Authenticity in Existential Analysis. *Existential analysis* 19.1: January, 2008. P. 81-101.
71. Duval I.E.M. Family development. Chicago: Lippincott, 1957. 533 p.
72. Kramer, R. The birth of client-centered therapy: Carl Rogers, Otto Rank and «the beyond». // *J. of Humanistic Psychology*. 1995. № 35(4)54.100 p.
73. May, R. Psychology and the human dilemma // Princeton; N. Y.: Norton, 1967.
74. Maslow, A.H. Motivaton and personality. N. Y.: Harper and Row, 1987.
75. Pauline C. Boss and Tatyana A. Gurko. The Relationships of Men and Women in Marriage // *Families Before and After Perestroika: Russian and U.S. Perspectives*. N.Y. The Guilford Press, 1993. Pp. 36-75.
76. Posvistak O.A. The formation of psychology of family as a science // *Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-*

Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. Issue 30. Kamianets-Podilskyi: Aksioma, 2015. P. 564–573.

77. Prochorova T.A. Frederik Le-Pley. French sociologist's experience from "Travellings to South Russia and Crimea" // *Scientific Notes of Taurida V.Vemadsky National University. Series: History.* 2008. Vol. 21(60), No. 1. P. 21-26.

78. William J. Lettres inédites de African Spir au professeur Penjon (Unpublished Letters of African Spir to professor Penjon), Neuchâtel, 1948, n. 7, p. 231.

79. Waterman A.S. Identity development from adolescence to adulthood: An extension of theory and a review // *Devel. Psychol.* 1982. V. 18, №3. P. 341-358.